

YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA SANOAT KORXONALARIDA XOM ASHYO IMPORTINI MAHALLIYLASHTIRISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI

Ergashev Jahongir Shuhratbek o'g'li

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti

"Buxgalteriya hisobi va audit" yo'nalishi 4-kurs talabasi

Egamberdiyev Shavkatbek

Andijon davlat texnika instituti

"Iqtisodiyot" yo'nalishi 4-kurs talabasi

shavkatbekegamberdiyev79@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada yashil iqtisodiyot sharoitida sanoat korxonalarida xom ashyo importini mahalliyashtirishning iqtisodiy samaradorligi masalalari tadqiq etilgan. Shuningdek, mahalliyashtirish jarayonining sanoat korxonalarining moliyaviy barqarorligi, raqobatbardoshligi va investitsion jozibadorligiga ta'siri baholangan. Maqolada yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida resurslardan oqilona foydalanish, transport xarajatlarini kamaytirish natijasida karbonat gazlari chiqindilarini qisqartirish hamda ekologik xavfsiz ishlab chiqarishni yo'lga qo'yishning iqtisodiy afzalliklari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, mahalliyashtirish, xom ashyo importi, sanoat korxonalari, iqtisodiy samaradorlik, ekologik barqarorlik.

Kirish. Yashil iqtisodiyot tamoyillari (resurslarni tejash, karbonat izini kamaytirish va aylana iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish) sharoitida sanoat korxonalarida xom ashyo importini mahalliyashtirish iqtisodiy va ekologik jihatdan muhim afzalliklarni taqdim etadi. Avvalo, mahalliyashtirish transport va logistika xarajatlarini kamaytiradi, bu esa ishlab chiqarish tannarxini pasaytirishi bilan birga, tovarlar yetkazib berish zanjiridan kelib chiqadigan uglerod chiqindilarini ham

qisqartiradi - mazkur tamoyil nafaqat iqtisodiy, balki ekologik foyda beradi [1]. Yaqin manbalardan xom ashyo sotib olish global yetkazib berish muammolariga (uzilishlar, narx tebranishlari) sezgirlikni kamaytiradi va korxonaning ishlab chiqarish jarayonini barqarorlashtiradi.

O'zbekiston misolida ham mahalliyashtirish siyosatining ahamiyati oshmoqda: import salohiyati yuqori bo'lgan tarmoqlarda mahalliy ishlab chiqaruvchilarni rivojlantirish va xom ashyo zaxiralarini o'stirish borasida davlat va korxona darajasida dasturlar amalga oshirilmoqda [2]. Davlat statistikasi va sanoat hisobotlari import hajmlari va yetkazib berish manbalari bo'yicha yetarlicha rang-barang bo'lishini ko'rsatadi, shu bois importga qaramlikni kamaytirish milliy iqtisodiy barqarorlikni oshirishga xizmat qiladi. Mahalliyashtirishni amalga oshirish korxona ichida qo'shimcha qiymat zanjirini kengaytiradi: mahalliy komponentlar ishlab chiqarilishi, kichik va o'rta korxonalar bilan integratsiya, texnologik ko'nikmalar va ishchi kuchi ko'nikmalarining oshishi natijasida iqtisodiy samaradorlikning uzoq muddatli oshishi kuzatiladi. Avtomobil sanoatida misol tariqasida ko'plab hamkorlik va lokal yetkazib beruvchilarni rivojlantirish orqali UzAuto va boshqa kompaniyalar ichki komponent ishlab chiqarishni kengaytirmoqda; bunday strategiya korxonalarga montaj xarajatlarini kamaytirish va milliy sanoat salohiyatini oshirish imkonini beradi.

Yashil iqtisodiyot nuqtai nazaridan mahalliy xom ashyo tahlili shuni ko'rsatadiki: xom ashyoni yaqin manbalardan olish transport yo'llaridan foydalanish hajmini kamaytiradi, bu esa ham energetika iste'molini pasaytiradi, ham havo ifloslanishini kamaytiradi. Shu bilan birga, mahalliy xom ashyo yetkazib beruvchilarni barqaror amaliyotlar - energiya samaradorligi, chiqindilarni qayta ishlash va ekologik sertifikatlash - tomon rag'batlantirish orqali butun sanoat zanjirining ekologik izini kamaytirish mumkin [3]. UNECE va boshqa xalqaro tashkilotlar mamlakatlarda ekologik monitoring va yashil o'zgarishlarni amalga oshirishni qo'llab-quvvatlovchi siyosatlarning muhimligini ta'kidlamokda. Biroq, mahalliyashtirish jarayonida e'tibor berilishi lozim bo'lgan iqtisodiy xavflar ham

mavjud. Mahalliy xom ashyo arzonligi yoki yetarliligi ta'minlanmaguncha, mahalliyalashtirish qisqa muddatda qo'shimcha investitsiyalarni, texnologik yangilanishni va sifatni nazorat qilish xarajatlarini talab qiladi. Shu sababli, iqtisodiy samaradorlikni ta'minlash uchun davlatning moliyaviy qo'llab-quvvatlashi, soliq imtiyozlari, texnik yordam va investitsiyalarni jalb etish mexanizmlari muhim hisoblanadi. Jahon amaliyotida ham importni mahalliyalashtirish dasturlari muvaffaqiyatli bo'lishi uchun davlat-sanoat hamkorligi va tashqi texnologik transfer zarurati qayd etilgan.

Mahalliy xom ashyo resurslaridan foydalanish korxona uchun birinchi navbatda transport va logistika xarajatlarini sezilarli darajada kamaytiradi [4]. Uzoq masofalardan import qilingan xom ashyo uchun tovarni tashish, bojxona rasmiylashtiruvi va xizmat ko'rsatish xarajatlari qo'shimcha to'lovlarni yuzaga keltiradi; mahalliy yetkazib beruvchilar orqali bu xarajatlar qisqaradi va yetkazib berish zanjiri ishonchliligi oshadi. Shu bilan birga, transport hajmining kamayishi tufayli CO₂ chiqindilari va atmosferaga zararli moddalar miqdori ham pasayadi, bu esa yashil iqtisodiyotning asosiy maqsadlaridan biridir. Xalqaro tadqiqotlar va amaliy misollar shuni ko'rsatadiki, globaldan mahalliy manbalarga o'tish transportga bog'liq emissiyalarni kamaytirib, tannarxni pasaytiradi. Mahalliyalashtirish milliy ishlab chiqarish zanjirini mustahkamlash, yuqori qo'shimcha qiymat yaratish va kichik hamda o'rta korxonalarning integratsiyasini rag'batlantirish orqali uzoq muddatli iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Mahalliy yetkazib beruvchilar bilan ishlash korxonaga komponentlar va xizmatlarning sifatini nazorat qilish imkonini beradi, shuningdek, texnologik bilim va ishchi ko'nikmalarni mahalliyalashtirishga turtki beradi. Bu jarayon ish o'rinlarini yaratadi va mintaqaviy iqtisodiy faollikni oshiradi; avtomobil sanoatidagi mahalliyalashtirish misollari mahalliy komponent ishlab chiqarishni kengaytirish orqali montaj va logistika xarajatlarini qisqartirish orqali foyda keltirganini ko'rsatadi.

Importga bo'lgan qaramlikni kamaytirish - milliy iqtisodning xavfsizligi jihatidan muhim omil [5]. Global yetkazib berish zanjirlarida uzilishlar, narxlarning

beqarorligi va siyosiy cheklovlar korxonalarning ishlab chiqarish jarayonlarini kechiktirishi mumkin. Mahalliy xom ashyo bazasini rivojlantirish orqali korxonalar bu risklarni boshqaradi, inventar zaxiralarini optimallashtiradi va operativ moslashuvchanlikni oshiradi. Shu bilan birga, mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish investitsiyalarni jalb etadi, texnologik transferni osonlashtiradi va import o'rnini bosuvchi mahsulotlar bozorini shakllantiradi; O'zbekiston misolida mamlakat hukumati lokalizatsiya va sanoat kooperatsiyasi dasturlariga e'tibor qaratmoqda. Ekologik barqarorlikni ta'minlash nuqtai nazaridan mahalliy xom ashyodan foydalanish resurslarni samarali boshqarish va aylana (circular) iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish orqali qo'llab-quvvatlanadi [6]. Resurslarning mahalliy qayta ishlanishi, chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlash orqali yangi xom ashyo manbalarini yaratish importga bo'lgan talabni pasaytiradi va tabiiy resurslarning ekspluatatsiyasini kamaytiradi. Xalqaro tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aylana iqtisodiyot va mahalliylashtirish strategiyalari birgalikda ishlatilganda strategik xom ashyo bo'yicha qaramlikni kamaytirish va ekologik yuklamani pasaytirish imkonini beradi.

1-jadval

Mahalliy xom ashyo resurslaridan foydalanishning iqtisodiy va ekologik samaradorligi

№	Yo'nalish	Import xom ashyo asosida ishlab chiqarish	Mahalliy xom ashyo asosida ishlab chiqarish	Iqtisodiy va ekologik natija
1	Xom ashyo narxi	Valyuta kursiga bog'liq, beqaror	Milliy valuta asosida, nisbatan barqaror	Xarajatlar barqarorlashadi, valyuta xatarlari kamayadi

2	Transport va logistika xarajatlari	Yuqori (xalqaro tashish, bojxona)	Past (ichki tashish)	Tannarx pasayadi, CO ₂ chiqindilari kamayadi
3	Yetkazib berish muddati	Uzoq va riskli	Qisqa va ishonchli	Ishlab chiqarish uzluksizligi ta'minlanadi
4	Importga qaramlik	Yuqori	Past	Milliy iqtisodiy xavfsizlik kuchayadi
5	Ishlab chiqarish tannarxi	Yuqori	Nisbatan past	Mahsulot raqobatbardoshligi oshadi
6	Qo'shimcha qiymat yaratish	Asosan tashqi bozorda	Ichki bozorda shakllanadi	Yalpi ichki mahsulot o'sadi
7	Yalpi ichki mahsulot o'sadi	Cheklangan	Yangi ish o'rinlari yaratiladi	Ijtimoiy barqarorlik oshadi
8	Kichik va o'rta biznes ishtiroki	Past	Yuqori	Sanoat kooperatsiyasi rivojlanadi
9	Energiya sarfi	Yuqori (uzoq logistika)	Past	Energiya samaradorligi oshadi
10	Atmosfera chiqindilari	Ko'p	Kam	Ekologik barqarorlik ta'minlanadi

11	Aylana iqtisodiyot imkoniyati	Cheklangan	Yuqori (qayta ishlash)	Resurslardan oqilona foydalaniladi
12	Texnologik rivojlanish	Texnologik rivojlanish	Mahalliy texnologiyalar rivojlanadi	Innovatsion salohiyat oshadi
13	Investitsion jozibadorlik	O'rtacha	Yuqori (davlat imtiyozlari)	Yashil investitsiyalar jalb qilinadi
14	Davlat qo'llab-quvvatlashi	Cheklangan	Yuqori (subsidiyalar, soliq imtiyozlari)	Mahalliy lashtirish tezlashadi
15	Yashil iqtisodiyotga moslik	Past	Yuqori	Barqaror rivojlanish ta'minlanadi

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, sanoat korxonalarida xom ashyoni import qilishdan ko'ra mahalliy xom ashyo resurslaridan foydalanish iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jihatdan ancha ustun hisoblanadi (1-jadval). Avvalo, xom ashyo narxining milliy valuta asosida shakllanishi valyuta kurslaridagi tebranishlar bilan bog'liq risklarni kamaytiradi. Import xom ashyo narxlarining beqarorligi ishlab chiqarish tannarxiga bevosita ta'sir qilsa, mahalliy xom ashyo bu xatarni sezilarli darajada pasaytiradi va korxona moliyaviy barqarorligini mustahkamlaydi. Transport va logistika xarajatlari jadvalda eng muhim farqlardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Import xom ashyoni yetkazib berishda xalqaro tashish, bojxona rasmiylashtiruv va sug'urta kabi qo'shimcha xarajatlar yuzaga keladi. Mahalliy xom ashyo esa qisqa masofalarda tashiladi, bu esa transport xarajatlarini kamaytirish bilan birga atmosferaga chiqariladigan karbonat angidrid miqdorini ham pasaytiradi. Mazkur holat yashil iqtisodiyot tamoyillariga to'liq mos keladi. Yetkazib berish muddati va

ishonchliligi ham jadvalda muhim o'rin tutadi. Import jarayonlarida logistika zanjiridagi uzilishlar, geosiyosiy omillar va tashqi bozor tebranishlari ishlab chiqarish jarayonini sekinlashtirishi mumkin. Mahalliy xom ashyo bilan ishlash esa ishlab chiqarishning uzluksizligini ta'minlaydi, zaxiralarni optimallashtirishga va ishlab chiqarish rejalari aniqligini oshirishga imkon yaratadi. Jadval ma'lumotlariga ko'ra, mahalliy xom ashyodan foydalanish mahsulot tannarxining pasayishiga olib keladi. Tannarxning kamayishi mahsulotning bozor narxini raqobatbardosh shakllantiradi va korxona foydasini oshirish uchun qo'shimcha imkoniyat yaratadi. Bu esa sanoat korxonalarining ichki va tashqi bozorlardagi mavqeini mustahkamlaydi.

Ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan qaralganda, mahalliyashtirish jarayoni kichik va o'rta biznes subyektlarining sanoat zanjiriga jalb qilinishini kuchaytiradi. Jadvalda ko'rsatilganidek, mahalliy xom ashyo asosida ishlab chiqarish yangi ish o'rinlari yaratadi, hududiy bandlikni oshiradi va mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishga xizmat qiladi. Natijada, qo'shimcha qiymat mamlakat ichida shakllanib, yalpi ichki mahsulotning o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ekologik jihatdan esa mahalliy xom ashyodan foydalanish energiya sarfining kamayishi, chiqindilarni qayta ishlash imkoniyatlarining kengayishi va aylana iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish uchun qulay sharoit yaratadi. Jadvalda ko'rsatilgan past atmosfera chiqindilari darajasi yashil iqtisodiyotning asosiy maqsadlari: ekologik xavfsizlik va barqaror rivojlanishga erishishga xizmat qiladi. Shuningdek, jadvalda investitsion jozibadorlikning oshishi alohida e'tiborga loyiq. Davlat tomonidan mahalliyashtirish va yashil loyihalarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha berilayotgan soliq imtiyozlari va subsidiyalar sanoat korxonalarining innovatsion faoliyatini rag'batlantiradi. Bu esa texnologik rivojlanish va ekologik toza ishlab chiqarishning kengayishiga olib keladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, mahalliy xom ashyo resurslaridan foydalanish sanoat korxonalari uchun bir nechta muhim afzalliklarni ta'minlaydi. Birinchidan, u ishlab chiqarish tannarxini sezilarli darajada kamaytiradi, chunki uzoq

masofalardan import qilinadigan xom ashyo bilan bog'liq transport, bojxona va valyuta risklari yo'qoladi. Ikkinchidan, mahalliy lashtirish importga bo'lgan qaramlikni kamaytirib, milliy iqtisodiy barqarorlikni oshiradi va ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligini ta'minlaydi. Uchinchi jihat - ekologik barqarorlik; mahalliy xom ashyo bilan ishlash transport xarajatlarini kamaytiradi, uglerod chiqindilarini qisqartiradi va resurslardan oqilona foydalanishni rag'batlantiradi. Shu bilan birga, mahalliy lashtirish kichik va o'rta korxonalarni jalb qilish, ish o'rinlari yaratish va texnologik rivojlanishni rag'batlantirish orqali ijtimoiy va iqtisodiy foydani oshiradi. Natijada, yashil iqtisodiyot sharoitida mahalliy xom ashyo resurslaridan foydalanish korxonalarning raqobatbardoshligini oshirish, iqtisodiy samaradorlikni ta'minlash va ekologik barqaror rivojlanishga erishishning samarali strategik yo'li hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bazarova, G. "SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP IN SOCIO ECONOMIC DEVELOPMENT ROLE AND IMPORTANCE." Экономика и социум 10 (125) (2024): 53-57.
2. Пахлавонбек Е., Эгамбердиев Ш. РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ В УСЛОВИЯХ ПРОЦЕССА ГЛОБАЛИЗАЦИИ //Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi. – 2024. – Т. 22. – С. 186-190.
3. Kobulov I., Sh E. DIGITAL ECONOMY AND LABOR MARKET: NEW PROFESSIONS AND CAREER OPPORTUNITIES //Экономика и социум. – 2025. – №. 2-1 (129). – С. 303-305.
4. Shavkatbek E. GLOBAL TRENDS IN THE GREEN ECONOMY //Modern education and development. – 2025. – Т. 19. – №. 4. – С. 26-30.
5. Abdullaev B. A., Lazareva M. Factors influencing organizational and economic management mechanisms in the chemical industry //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2021. – Т. 10. – №. 10. – С. 1011-1016.
6. Otabek O., Shavkatbek E. Raw Materials in Industry and Its Properties //Eur. J. Artif. Intell. Digit. Econ. – 2024. – Т. 1. – С. 51-54.

7. Asilbek, Xabibullayev, and Egamberdiyev Shavkatbek. "GREEN ECONOMY: SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND ENVIRONMENTAL CHALLENGES." Modern education and development 19.4 (2025): 20-25.
8. Абдуллаев Б., Эргашев Х. ИННОВАЦИОННОЕ МЫШЛЕНИЕ В УПРАВЛЕНИИ ПРОИЗВОДСТВАМИ //Инновационные технологии на транспорте: образование, наука, практика. – 2017. – С. 246-249.
9. Shavkatbek E. SANOAT ISHLAB CHIQARISH HAJMI VA MAHALLIY XOM-ASHYO MANBALARINI QO‘LLASH ORQALI KORXONALARDA ISHLAB CHIQARISH TANNARXINI KAMAYTIRISH //Modern education and development. – 2025. – Т. 39. – №. 2. – С. 64-74.
10. Shahabiddinovich E. S. The Relationship of the Environment with the Development of the State's Economy //World Economics and Finance Bulletin. – Т. 31. – С. 78-81.